

การประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล

เพื่อการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร

THE APPLICATION OF THE EPISTEMOLOGY OF SOCRATES, PLATO, AND
ARISTOTLE FOR DOCUMENT-BASED QUALITATIVE RESEARCH

¹ประเวศ อินทองปาน

¹Praves Intongpan

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ประเทศไทย

Kasetsart University, Thailand

fhumpvi@ku.ac.th

Received: October 1, 2025; **Revised:** October 16, 2025; **Accepted:** October 18, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักการและทฤษฎีในเรื่องญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล 2) เพื่อสำรวจกระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร 3) เพื่อประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติลในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า 1) โสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล มีแนวคิดญาณวิทยาที่ทั้งแตกต่างและคล้ายกัน โสกราตีสเน้นการแสวงหาความรู้ผ่านการสนทนาและการรู้จักตนเอง เพลโตเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงมาจากการระลึกถึงแบบที่อยู่ในโลกเหนือธรรมชาติ ขณะที่อริสโตเติลเน้นการสังเกตและประสบการณ์เป็นแหล่งที่มาของความรู้ แนวคิดเหล่านี้ได้วางรากฐานสำคัญให้กับการศึกษาทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในยุคต่อมา 2) กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร มีขั้นตอนหลักๆ คือ กำหนดปัญหาวิจัย ทบทวนวรรณกรรม ออกแบบการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะและการวิจัยคุณภาพเชิงเอกสารนี้จะมีปัญหาสำคัญ เช่น ปัญหาความถูกต้องของเอกสาร ข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล การตีความและการเลือกเอกสาร 3) การประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติลมาใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสารมีกระบวนการวิจัยที่สำคัญ เช่น การใช้คำถามเพื่อเจาะลึกข้อมูลในเอกสาร

แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ของแต่ละนักปรัชญาสามารถปรับใช้ในการวิจัยเพื่อเพิ่มความแม่นยำในการตีความข้อมูลและการเข้าใจความหมายของข้อมูลในเอกสาร วิธีการตั้งคำถามของโสกราตีสเน้นกระตุ้นการคิดและการเปิดเผยความรู้ใหม่ๆ และการวิจารณ์ความคิดเห็นที่มีเหตุผล ส่วนทฤษฎีโลกอุดมคติของเพลโต ช่วยเพิ่มความแม่นยำในการวิเคราะห์เอกสารและการตีความข้อมูลให้มีความหลากหลายมากขึ้น และหลักอริสโตเติลเน้นการใช้เหตุผลและตรรกะในการศึกษา นักวิจัยสามารถใช้ตรรกะของอริสโตเติลในการแยกแยะและวิเคราะห์เอกสารโดยใช้หลักตรรกะแบบนิรนัยหรือการสรุปจากข้อเท็จจริงใช้ตรรกะแบบอุปนัย

คำสำคัญ: ญาณวิทยา, โสกราตีส, เพลโต, อริสโตเติล, การวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร

Abstract

This research article has three objectives: 1) to study the principles and theories of epistemology from Socrates, Plato, and Aristotle; 2) to explore the process of qualitative documentary research; and 3) to apply the epistemology of Socrates, Plato, and Aristotle to qualitative documentary research. This is a qualitative research study based on documentary analysis. The findings of the study reveal that: 1) Socrates, Plato, and Aristotle have both similar and differing epistemological ideas. Socrates emphasized the search for knowledge through dialogue and self-awareness. Plato believed that true knowledge comes from recollecting the forms that exist in the metaphysical world, while Aristotle emphasized observation and experience as the sources of knowledge. These ideas laid the foundational principles for subsequent studies in the humanities, social sciences, and sciences. 2) The process of qualitative documentary research includes the main steps of defining the research problem, reviewing literature, designing the research, collecting data, analyzing data, summarizing, discussing results, and making recommendations. Key challenges in qualitative documentary research include issues of document validity, limitations in data access, interpretation, and document selection. 3) The application of the epistemology of Socrates, Plato, and Aristotle to qualitative documentary research involves key research processes, such as using questions to probe deeper into the information within documents. The philosophical ideas of each thinker can be adapted to improve the accuracy of data interpretation and understanding of the meanings in documents. For instance, Socrates' method of questioning stimulates critical thinking and uncovers new knowledge, while Plato's theory of ideal forms helps enhance

the precision in document analysis and interpretation by offering a broader range of perspectives. Aristotle's emphasis on logic and reasoning allows researchers to use deductive or inductive reasoning to analyze and differentiate documents based on logical principles.

Keywords: Epistemology, Socrates, Plato, Aristotle, Qualitative research

บทนำ

ญาณวิทยาของโสกราตีส (Socrates) เพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) เป็นการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิดทางปรัชญา ซึ่งมีอิทธิพลต่อการพัฒนาความคิดและทฤษฎีในหลายๆ ด้าน รวมถึงการวิจัยทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ญาณวิทยาเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา และโอกุสต์ คองต์ (August Comte) ได้นิยามปรัชญา คือ ศาสตร์แห่งศาสตร์ทั้งหลาย (ปรัชญาข้างขวัญยืน, 2514: 7) การศึกษาญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลสามารถช่วยให้เข้าใจถึงวิธีการค้นหาความรู้ กระบวนการรับรู้ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยเชิงแบบคุณภาพเชิงเอกสาร ซึ่งการเข้าใจแนวคิดญาณวิทยาของนักปรัชญาเหล่านี้จะช่วยให้การวิจัยมีมุมมองที่หลากหลายและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ปัญหาการวิจัยนี้สำคัญเนื่องจากการใช้แนวคิดของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลในด้านญาณวิทยาสามารถให้กรอบทฤษฎีในการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร โดยสามารถนำไปสู่การค้นพบสิ่งใหม่ในเชิงวิจัยหรือการตีความใหม่ของข้อมูลที่มีอยู่ ในการวิจัยแบบเอกสารนั้นการเข้าใจวิธีการรับรู้และการสร้างความรู้ในมุมมองของปราชญ์เหล่านี้ช่วยให้สามารถนำข้อมูลจากแหล่งต่างๆ มาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความสัมพันธ์ของข้อมูลในเชิงลึกได้ดียิ่งขึ้น โดยการตีความข้อมูล และวิธีการที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอมุมมองใหม่ๆ ต่อข้อมูลที่มีอยู่ ซึ่งสามารถเพิ่มความแม่นยำในการวิเคราะห์เอกสาร โดยเฉพาะในกรณีที่ข้อมูลที่ถูกศึกษาไม่ได้อยู่ในรูปแบบที่มีการควบคุมหรือไม่สามารถตรวจสอบได้ง่าย เหมือนการวิจัยเชิงปริมาณ โสกราตีสได้เสนอเรื่อง วิธีการของโสกราตีส (Socratic Method) ที่เน้นการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นความคิด ส่วนเพลโต เรื่อง ทฤษฎีโลกแห่งอุดมคติและวิธีการรับรู้ที่เป็นอุดมคติ (Plato's *The Republic* (380 BC)) และทฤษฎีความรู้ของอริสโตเติล ให้มีความสำคัญกับประสบการณ์และการสังเกตในเชิงการคิดแนวตรรกะ (Aristotle's *Nicomachean Ethics* (350 BC)) ซึ่งเขาเชื่อว่าความรู้เกิดจากการสังเกตและประสบการณ์ภายในโลกจริง เป็นการเน้นปฏิบัติและการทดลองเพื่อสร้างความรู้ที่เป็นประโยชน์

ส่วนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร (Qualitative Documentary Research) ดังที่สุภางค์ จันทวานิช (2549: 4) กล่าวว่า การวิจัยคุณภาพเน้นการวิเคราะห์ เข้าไปสัมผัสข้อมูลเฉพาะจำนวนหนึ่ง แล้วสร้างข้อสรุป ต้องอาศัยการตีความช่วย ทั้งงานวิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์และงานโครงการวิจัยต่างๆ ส่วนในทางปรัชญาและศาสนา คือ การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่มีอยู่แล้วเป็นหลัก เช่น หนังสือ เอกสารทางวิชาการ งานวิจัย บทความ ฯลฯ อนึ่ง ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมอาจมีการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาประกอบการวิเคราะห์ด้วย เพื่อให้เข้าใจลึกซึ้งเกี่ยวกับแนวคิดทางปรัชญาหรือศาสนา หรือคำสอนจากแหล่งข้อมูลที่ได้ถูกบันทึกไว้ในเอกสารประเภทต่างๆ เช่น วรรณกรรมศาสนา ปรัชญา หรือคัมภีร์ทางศาสนา เพื่อทำความเข้าใจและตีความตามมุมมองต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคำถามทางปรัชญาหรือศาสนาหรือตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตามที่ Keith (2016) กล่าวเน้นการตีความและการวิเคราะห์เชิงลึกจากแหล่งข้อมูลที่มีอยู่แล้ว ซึ่งเน้นความหมายในการศึกษา ทฤษฎี ปรัชญา แนวคิด ประเด็นสำคัญ คือ การรวบรวมเอกสาร การเลือกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย เช่น บทความทางปรัชญา งานวิจัย และคัมภีร์ทางศาสนา การวิเคราะห์เนื้อหาเน้นการวิเคราะห์ คำสอน แนวคิด ปรัชญา หรือเหตุการณ์ทางศาสนาในเอกสาร โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) หรือการตีความตามหลักปรัชญา อันเป็นการตีความข้อมูล โดยวิเคราะห์และตีความเอกสารในเชิงลึก มีพิจารณาความหมายที่ซ่อนอยู่ในข้อความในบริบทต่างๆ และที่สำคัญคือการอ้างอิงแหล่งที่มา โดยเฉพาะการอ้างอิงเอกสารและการนำข้อมูลจากแหล่งที่มาต่างๆ มาสนับสนุนผลการวิจัย ตัวอย่าง การวิจัยเกี่ยวกับ "แนวคิดการหลุดพ้นในพระพุทธศาสนา" อาจศึกษาเอกสารต่างๆ เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก งานเขียนของนักปรัชญาทางศาสนา หรือบทความที่เกี่ยวข้องกับความหลุดพ้นในพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการหลุดพ้นจากทุกข์และการบรรลุพระนิพพาน ซึ่งมีบทบัญญัติในคัมภีร์หลายเล่ม เช่น ทุติยสังคีติกสูตร หรือ ปฏิจจสมุปบาท ที่อธิบายกระบวนการหลุดพ้นจากทุกข์ การวิจัยเชิงเอกสารในทางปรัชญาและศาสนาไม่เพียงแต่ช่วยให้เข้าใจลึกซึ้งในแนวคิดต่างๆ แต่ยังช่วยเปิดมุมมองใหม่ๆ และสามารถสะท้อนถึงการตีความในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้เช่นกัน โดยภาพรวมการวิจัยคุณภาพเชิงเอกสารจะมีปัญหาสำคัญ เช่น ปัญหาความถูกต้องของเอกสาร ข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล การตีความ และการเลือกเอกสาร

จากเหตุผลสำคัญที่กล่าวมา ความรู้ญาณวิทยาในปรัชญาของโสกราตีส เพลโตและ อริสโตเติล สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยแบบคุณภาพ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการศึกษาและทำความเข้าใจข้อมูลเอกสาร เช่น การวิเคราะห์ข้อความ การตีความ และการนำเสนอมุมมองใหม่ๆ ต่อข้อมูลที่มีอยู่ เหตุผลในการวิจัยคือการขยายขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ความหมายและกระบวนการที่อยู่เบื้องหลังข้อความต่างๆ การประยุกต์ใช้ความรู้ของนักปรัชญาทั้งสามนี้จะช่วยให้การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารให้มีความชัดเจนและรอบคอบยิ่งขึ้น แม้ว่างานวิจัยในเชิงคุณภาพจะมีการใช้แนวคิดของนักปรัชญากรีกในบางด้าน แต่ยังไม่มีการศึกษาและการ

ประยุกต์ใช้ทฤษฎีของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล ในกระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร อย่างเจาะลึก จึงเป็นช่องว่างที่สามารถพัฒนาได้ การวิจัยนี้จะช่วยเพิ่มความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพในอนาคต ดังนั้น การศึกษาเรื่องนี้จึงไม่เพียงแต่มีความสำคัญในการเข้าใจพื้นฐานทางปรัชญาเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปิดแนวทางใหม่ในการวิจัยเชิงคุณภาพในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการและทฤษฎีในเรื่องญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล
2. เพื่อสำรวจกระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร
3. เพื่อประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล รวมถึงการประยุกต์ใช้ในงานวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร โดยมีลำดับขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล และข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทความวิชาการ และเอกสารอื่นๆ ที่พิมพ์เผยแพร่และเกี่ยวกับญาณวิทยาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
2. นำข้อมูลที่รวบรวมจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิมาจัดลำดับข้อมูลและนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ เพื่อให้สอดคล้องตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ อันเป็นการศึกษาเชิงปรัชญา การวิเคราะห์แนวคิดหลักของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล โดยเน้นที่มุมมองเกี่ยวกับวิธีการรับรู้และการสร้างความรู้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะเพื่อนำเสนอเผยแพร่เป็นลำดับต่อไป
3. การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสาร โดยเน้นการตรวจสอบและตีความข้อมูลในมุมมองของญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารจะถูกรวบรวมและจัดหมวดหมู่ตามแนวคิดของนักปรัชญาเหล่านี้เพื่อนำมาวิเคราะห์ผลกระทบและการประยุกต์ใช้ในการวิจัยแบบคุณภาพ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล เพื่อการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร ผู้วิจัยได้สรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. หลักการและทฤษฎีในเรื่องญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล

1.1 โสกราตีส (469–399 ปีก่อนคริสตกาล) เป็นนักปรัชญาชาวเอเธนส์ที่ไม่ได้ทำงานเขียนไว้ แต่แนวคิดของเขาถูกบันทึกโดยศิษย์ของเขา คือ เพลโต โสกราตีสเน้นการแสวงหาความรู้ผ่านการสนทนาและการตั้งคำถาม วิธีการของเขาเรียกว่า "วิธีการโสกราตีส" (Socratic Method) ซึ่งมุ่งเน้นการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้สนทนาคิดและค้นหาคำตอบด้วยตนเอง โสกราตีสเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงมาจากการ "รู้จักตนเอง" (Know thyself) เป็นพื้นฐานของการแสวงหาความรู้ และความรู้คุณธรรมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน มีความรู้แล้วจะนำไปสู่การกระทำที่ดี

วิธีการโสกราตีส (Socratic Method) เป็นแนวทางการสนทนาและตั้งคำถาม วิธีการนี้มุ่งเน้นการกระตุ้นให้ผู้สนทนาคิดอย่างลึกซึ้ง วิเคราะห์ และวิจารณ์ความเชื่อหรือความรู้ที่ตนมีเพื่อค้นหาความจริงและความเข้าใจที่แท้จริง หลักการของวิธีการโสกราตีส (Socrates' *The Apology* (399 BC)) ซึ่งหนังสือเล่มนี้เป็นบทสนทนาของเพลโต ที่บันทึกคำป้องกันตัวของโสกราตีส ในระหว่างการพิจารณาคดีของเขาในปี 399 ก่อนคริสต์ศักราช การตั้งคำถาม โสกราตีสใช้การตั้งคำถามอย่างเป็นระบบที่มีโครงสร้างและลำดับ เพื่อชี้นำผู้สนทนาให้พิจารณาความคิดของตนเองอย่างละเอียด โดยเชื่อว่าความรู้เกิดจากการเข้าใจตัวเองและการตั้งคำถามอย่างมีวิจารณญาณ ต่อมาโสกราตีสวิจารณ์และหักล้างโดยผ่านการสนทนา โสกราตีสจะวิจารณ์และท้าทายความเชื่อของผู้สนทนา เพื่อเปิดเผยความขัดแย้งหรือความไม่สอดคล้องในความคิด อนึ่ง การแสวงหาคำจำกัดความที่ชัดเจน ซึ่งโสกราตีสมุ่งเน้นการหาคำจำกัดความที่แม่นยำของแนวคิดหรือคุณธรรม ต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งเกณฑ์การนิยามนี้ Copi (1972: 138-143) ได้เสนอจุดประสงค์การนิยาม มีการนิยามที่ไม่คลุมเครือ เป็นต้น

ตัวอย่างการใช้วิธีการโสกราตีสในบทสนทนาหนึ่ง ซึ่งเขาได้สนทนากับทนายความที่กล่าวว่าตนเองมุ่งมั่นในการปกป้องความยุติธรรม โสกราตีสจึงถามว่า "ความยุติธรรมคืออะไร" ทนายความตอบว่า "ความยุติธรรมคือการที่ความดีชนะความชั่ว" โสกราตีสจึงถามต่อว่า "หากมีคนคืนดาบให้กับเจ้าของที่เป็นฆาตกร นั่นถือว่าเป็นการทำความดีหรือไม่" คำถามนี้ทำให้ทนายความต้องพิจารณาและทบทวนความเข้าใจของตนเองเกี่ยวกับความยุติธรรมใหม่ วิธีการโสกราตีสเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) โดยการตั้งคำถามที่ลึกซึ้งและเป็นระบบ ผู้เรียนหรือผู้สนทนาจะถูกกระตุ้นให้พิจารณาและวิเคราะห์ความคิดของตนเอง ทำให้สามารถแยกแยะระหว่างความรู้ที่แท้จริงกับความเชื่อที่ไม่มีมูล นอกจากนี้ วิธีการนี้ยังส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง กระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic) หลักการที่สำคัญ คือ การนำข้อเสนอที่มีเหตุผล (Thesis) และข้อคัดค้าน (Antithesis) อนึ่ง การวิจัยนี้สามารถนำวิธีการตั้งคำถามของโสกราตีส (2523) มาปรับใช้ในกระบวนการวิจัยคุณภาพเชิงเอกสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพลโตได้กล่าวสรุปถึงวิธีของโสกราตีสในการค้นหาคำตอบเพื่อให้เกิดออกมาเป็นปัญญา ว่ามีขั้นตอนดังนี้

1) สมมติว่าคู่สนทนาของโสกราตีสยกหัวข้อขึ้นมาวิพากษ์ว่า “ความกล้าหาญคือความอดทนอดกลั้นแห่งจิตวิญญาณ” ซึ่งโสกราตีสเชื่อว่าข้อความนี้เป็นเท็จ และต้องการจะหาจุดซักเพื่อให้อธิบายข้อความนี้ต่อไปให้ได้

2) โสกราตีสจะใช้องค์ประกอบในหัวข้อสนทนาดังกล่าวที่คู่สนทนายกขึ้นมา เพื่อสร้างประเด็นหัวข้อข้างเคียงที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบในหัวข้อเดิมขึ้นมาเช่น “ความกล้าหาญเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน” หรือ “ความกล้าหาญไม่ใช่สิ่งที่ละเอียดอ่อน” เป็นต้น

3) ถ้าเกิดข้อตกลงสรุปตามข้อสันนิษฐานตามข้อ 2) ได้แล้ว และพบว่าข้อตกลงดังกล่าวขัดแย้งกับหัวข้อที่ถูกยกขึ้นมาใน 1) ก็จะสามารถกล่าวไปในทำนองที่ว่าข้อสนทนาในข้อ 1) นั้น ไม่เป็นความจริง

4) โสกราตีสก็จะสรุปว่า ที่คู่สนทนายกขึ้นมานั้นเป็นเท็จ ดังนั้นความเชื่อของโสกราตีสจึงเป็นฝ่ายถูก

อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตจากวิธีของโสกราตีสแบบผิวนิรนัยเบื้องต้น จะพบว่าราวกับจะเป็นวิธีหาเรื่องข่มคู่สนทนา แต่ถ้ามองในแง่มุมเชิงบวก นั่นคือการสร้างบรรยากาศแห่งการโต้เถียงจนกระทั่งสิ้นสงสัย ทำให้สามารถได้ข้อสรุปที่ชัดเจนจากแต่เดิมที่ยังไม่ชัดเจน ซึ่งก็จะก่อให้เกิดปัญญาขึ้น จากมุมมองในการกระตุ้นความคิดด้วยการโต้เถียงเชิงหลักการเหตุผลดังกล่าว โสกราตีสนั้นต้องการให้เยาวชนหรือนักศึกษา (เป็นกลุ่มคนที่โสกราตีสให้ความสนใจที่จะสั่งสอน) ให้รู้จักที่จะกล้าตั้งข้อซักถาม และใช้การโต้กันด้วยเหตุและผลจนกว่าจะได้คำตอบ ไม่ใช่ได้ยินอะไรมาจำไว้เพียงอย่างเดียว ฟังอย่างเดียว เชื่ออย่างเดียวโดยไม่ได้คิดตามไปด้วย (ธันวาคม ศรีประโมง, 2562)

โสกราตีสยอมรับความรู้ 2 ลักษณะ คือ 1) ความรู้เป็นสิ่งที่มียอยู่แล้ว ครูทำหน้าที่เพียงช่วยให้ผู้ศึกษาได้แสดงความรู้ของตนเองออกมาในทิศทางที่ถูกต้อง โสกราตีสเปรียบตนเองเหมือนหมอดำยาทางปัญญาหรือผู้ผดุงครรภ์ทางปัญญา (Intellectual Midwifery) กล่าวคือ ทารกที่อยู่ในท้องของมารดา มิใช่ผลพวงหรือผลผลิตของหมอ หมอมีหน้าที่เพียงช่วยให้ทารกออกจากครรภ์ของมารดาเท่านั้น ครูมิใช่สอนเด็ก ครูทำหน้าที่ให้เด็กได้แสดงความรู้ของตนเองออกมา 2) ความรู้เป็นสิ่งเดียวกับคุณธรรม โสกราตีสยืนยันว่าความรู้แยกออกไม่ได้จากคุณธรรม เพราะความรู้เป็นตัวกันหรือห้ามมิให้คนทำความชั่ว ความรู้ที่แท้จริงต้องไม่ส่งเสริมให้คนทำความชั่ว และความรู้ชนิดนี้ ต้องมาจาก "ความรู้จักตนเอง" (Know yourself)

กล่าวโดยสรุป การที่จะก่อให้เกิดปัญญา โสกราตีสเชื่อว่าจะต้องมีการตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นการคิดและการวิเคราะห์ ตรวจสอบพิสูจน์ และแจกลึกลงไปในประเด็นเพื่อให้สามารถสรุปออกมาเป็นองค์ความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบยืนยันแน่ชัดแล้ว การนำวิธีการนี้มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนหรือการสนทนาทั่วไป สามารถช่วยพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีความหมาย

หรือพูดในอีกนัยยะหนึ่งก็คือ แนววิธีที่นักวิทยาศาสตร์ใช้ในการค้นคว้าวิจัยเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ก็คือหลักการในการทำงานเดียวกันกับที่โสกราตีสได้นำเสนอไว้

1.2 เพลโต (427-347 ปีก่อนคริสตกาล) เป็นศิษย์ของโสกราตีส เขาได้พัฒนาแนวคิดญาณวิทยาต่อจากอาจารย์ของเขา เพลโตเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงไม่ได้มาจากการสัมผัสทางประสาทสัมผัส แต่เกิดจากการระลึกถึงความรู้ที่วิญญาณเคยรับรู้มาก่อนการเกิด (Innate Idea) แนวคิดนี้เรียกว่า "ทฤษฎีการระลึกได้" (Theory of Recollection) เพลโตได้เสนอแนวคิด "โลกของแบบ" (World of Forms) ซึ่งเป็นหนึ่งในทฤษฎีที่สำคัญในปรัชญาตะวันตก แนวคิดนี้เสนอว่า โลกที่เรารับรู้ผ่านประสาทสัมผัสเป็นเพียงเงาหรือภาพสะท้อนของความเป็นจริงที่สมบูรณ์และไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเพลโตเรียกว่า "แบบ" (Forms) "โลกของแบบ" ซึ่งเป็นโลกที่มีแบบหรือรูปแบบที่สมบูรณ์และไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งที่เราเห็นในโลกนี้เป็นเพียงเงาหรือสำเนาของแบบเหล่านั้น ดังนั้น ความรู้ที่แท้จริงคือการเข้าใจแบบที่อยู่เบื้องหลังสิ่งที่ปรากฏ แนวคิดเรื่องโลกของแบบ เพลโตเชื่อว่าโลกมีอยู่สองระดับ (Plato, (380 BC). 1871)

1) โลกแห่งประสาทสัมผัส (Sensible World) เรารับรู้ผ่านประสาทสัมผัส ซึ่งเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลง

2) โลกแห่งแบบ (World of Forms) โลกที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่สามารถเข้าใจได้ด้วยปัญญาและเหตุผล เป็นที่อยู่ของแบบที่สมบูรณ์และไม่เปลี่ยนแปลง

เพลโตอธิบายว่าสิ่งต่างๆ ในโลกแห่งประสาทสัมผัสมีความเปลี่ยนแปลงและไม่จริง เป็นเพียงสำเนาหรือเงาของแบบที่อยู่ในโลกแห่งแบบ ตัวอย่างเช่น โต๊ะทุกตัวในโลกนี้เป็นเพียงการลอกเลียนแบบมาจาก "แบบของโต๊ะ" ที่สมบูรณ์แบบในโลกแห่งแบบ เพื่ออธิบายแนวคิดนี้ เพลโตได้ใช้ "อุปมาอุปไมยถ้ำ" (Allegory of the Cave) ในอุปมานี้ เขาเล่าถึงนักโทษที่ถูกล่ามอยู่ในถ้ำ มองเห็นเพียงเงาบนผนังถ้ำและเชื่อว่าเงาเหล่านั้นคือความจริง เมื่อหนึ่งในนักโทษหลุดพ้นและออกมาสู่โลกภายนอก เขาได้เห็นความเป็นจริงและตระหนักว่าเงาในถ้ำเป็นเพียงภาพสะท้อนของความจริง อุปมานี้สะท้อนว่า โลกที่เรารับรู้เป็นเพียงเงาของโลกแห่งแบบที่เป็นความจริงแท้ที่ไม่เปลี่ยนแปลง

แนวคิดเรื่องโลกของแบบของเพลโตมีอิทธิพลอย่างมากต่อปรัชญาตะวันตก โดยเสนอว่าความรู้ที่แท้จริงไม่ได้มาจากการสัมผัสทางประสาทสัมผัส แต่เกิดจากการใช้เหตุผลและปัญญาในการเข้าถึงแบบที่เป็นนามธรรม แนวคิดเรื่อง "โลกของแบบ" ได้วางรากฐานสำคัญให้กับการศึกษาปรัชญาและวิทยาศาสตร์ในยุคต่อมา เพลโตได้ยกนิทานเปรียบเทียบว่าคนส่วนมากอยู่ในถ้ำที่มีมืดมืด พวกเขาได้เห็นเหตุความคิดของพวกเขาเกี่ยวกับโลกแห่งเงาที่สลัว มันเป็นหน้าที่ของการศึกษาที่จะนำประชาชนออกมาจากถ้ำสู่โลกแห่งแสงสว่าง การศึกษามีใช่เป็นเรื่องง่าย ๆ ที่จะบรรลุความรู้ลงไป วิญญาณของคนที่ไม่มีความรู้ ยิ่งกว่าทรรคนะใดๆ คือ การบรรลุสายตาลงไปในดวงตาที่มีมืดบอด ความรู้จำเป็นสำหรับวิญญาณที่แท้จริงที่ออกมาจากโลกแห่งความเปลี่ยนแปลงที่ลลกลวง และ ค้นหาที่เป็น

สาเหตุแห่งความมืดบอดของดวงวิญญาณ ดังนั้น การศึกษาเป็นการดึงกลับจากโลกแห่งปรากฏการณ์สู่โลกแห่งความจริงแท้ เพลโตเห็นว่าความรู้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเป็นความรู้แบบสัมพัทธ์ มิใช่แบบสัมบูรณ์ เพลโตเขียนไว้ว่า "คนโง่ไม่มีเป้าหมาย ใดๆ ในการกระทำทุกอย่าง ก่อนที่สายตาของเขามองเห็น"

ถ้าทุกอย่างที่เราสามารถรู้เป็นเงาเราไม่สามารถมีความรู้พอที่จะไว้วางใจได้เพราะเงาเหล่านี้ตามปกติจะเปลี่ยนแปลงไปตามขนาดและรูปร่างที่ขึ้นอยู่กับ การเคลื่อนไหวที่รู้ไม่ได้ของวัตถุที่แท้จริง เพลโตตัดสินว่าจิตมนุษย์สามารถค้นพบ "เป้าหมายพิเศษ" ที่อยู่เบื้องหลังเงาทุกระดับจนกระทั่งจิตสามารถได้รับความรู้ที่แท้จริง เขาเชื่อว่ามีความยุติธรรมที่แท้จริง ที่นักปกครองและชุมชนทำให้ लागเลื่อนไป แนวการให้เหตุผลแบบนี้อยู่เบื้องหลังความแตกต่างระหว่างโลกแห่งประสาทสัมผัสกับโลกแห่งความคิด ระหว่างโลกที่มองเห็นได้กับโลกแห่งเหตุผล

เพลโตปฏิเสศญาณวิทยาที่อิงอาศัยผัสสะ ก่อนที่เพลโตจะเสนอทฤษฎีความรู้ของตนขึ้นมา นั้น เขาไม่เชื่อและไม่ยอมรับทฤษฎีความรู้ของกลุ่มโส피สต์ที่มีโปรทาโกรัสเป็นผู้นำ เป็นกลุ่มที่ยืนยันว่าความรู้ที่แท้จริงเกิดจากผัสสะ หรือยืนยันว่า มนุษย์เป็นเครื่องวัดทุกสิ่ง (Human being is the measure of all things) จากข้อยืนยันนี้แสดงให้เห็นว่าความรู้เกิดจากผัสสะของแต่ละคน และแต่ละคนตัดสินสิ่งต่าง ๆ เพราะอาศัยผัสสะของมนุษย์ คือ ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย กลุ่มโสพิสต์ถือว่ามนุษย์เป็นผู้ตัดสินสิ่งต่างๆ ไปตามอำนาจของการมองเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส และการสัมผัสด้วยกาย เพลโตถือว่าประสาทสัมผัสเข้าถึงความจริงไม่ได้ด้วยเหตุผล ผัสสะก่อให้เกิดความรู้สึกรัดแย้ง ทฤษฎีผัสสะทำลายความจริงที่มีอยู่อย่างปรนัยและทำให้สภาพความจริงและความไม่จริงไร้ความหมาย เป็นไปไม่ได้ที่สิ่งเดียวกันจะเป็นจริงและเท็จในเวลาเดียวกัน ดังนั้นเพลโตสรุปว่าความรู้ไม่ใช่สิ่งเดียวกับผัสสะและความรู้ไม่ใช่สิ่งเดียวกับความเห็น แต่ความรู้เป็นเรื่องของเหตุผล ความรู้ต้องเป็นจริงเสมอ และไม่ขึ้นอยู่กับบุคคล เวลา หรือสถานที่

1.3 อริสโตเติล(384–322 ปีก่อนคริสตกาล) เป็นศิษย์ของเพลโต เขาเชื่อว่าความรู้มาจากประสบการณ์และการสังเกต แนวคิดนี้เรียกว่า "ประสบการณ์นิยม" (Empiricism) อริสโตเติลพัฒนา "วิธีอุปนัย" (Inductive Method) ซึ่งเป็นการสรุปความรู้ทั่วไปจากกรณีเฉพาะ เขาเชื่อว่าการสังเกตและการทดลองเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการแสวงหาความรู้ อริสโตเติล ได้เสนอวิธีการในการแสวงหาความรู้ที่เรียกว่าตรรกะ มีอยู่ 2 แนวทาง คือ 1) วิธีอุปนัย (Inductive method) 2) วิธีนรนัย (Deductive method)

1) วิธีอุปนัย หมายถึง การแสวงหาความรู้จากประสบการณ์เฉพาะสิ่ง เราต้องการความรู้จากเรื่องใดเราต้องพยายามแสวงหาความรู้จากเรื่องนั้น โดยวิธีการสังเกต จดจำหรือเปรียบเทียบจากสิ่งที่ได้ประสบโดยตรง เมื่อเราได้ข้อมูลมากขึ้นๆ จึงสรุปเป็นความรู้ใหม่ ข้อสรุปจากวิธีอุปนัยเป็นข้อสรุปที่เป็นสากล หรือมากกว่าประสบการณ์ที่เราได้รับเพราะวิธีการนี้พยายามหาข้อสรุปหรือเกณฑ์

ที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เมื่อได้ข้อสรุปจากประสบการณ์หลายๆ ครั้งทำให้ข้อสรุปนั้นๆ เป็นที่เชื่อถือได้ เช่น การอ่านหนังสือ

นาย ก บอกว่า เมื่อเขาอ่านหนังสือนวนิยาย ได้ความรู้เกี่ยวกับการเขียน

นาย ข บอกว่า เมื่อเขาอ่านหนังสือพิมพ์ ได้ความรู้เหตุการณ์ปัจจุบัน

นาย ค บอกว่า เมื่อเขาอ่านหนังสือพงศาวดาร ได้ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์

นาย ง บอกว่า เมื่อเขาอ่านหนังสือธรรมะ ได้ความรู้เรื่องศาสนา

แต่แต่ละคนจะบอกเราว่า เมื่อเขาอ่านหนังสือชนิดใดๆ เขาจะได้รับความรู้ชนิดนั้น ดังนั้น เราสรุปได้ว่าการอ่านหนังสือทุกประเภทเป็นเหตุให้เขาได้ความรู้แน่นอน

2) วิธีนิรนัย หมายถึง การแสวงหาความรู้จากกฎเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับกันอยู่แล้วหรือแสวงหาความรู้จากข้อความเดิม โดยความรู้ที่ได้มานั้น ไม่เกินข้อความหรือยุติที่ไว้ไว้ เช่น

ครูทุกคนเป็นผู้มีหน้าที่ให้ความรู้

นางสาวสมศรีเป็นผู้มีหน้าที่ให้ความรู้

ฉะนั้น นางสาวสมศรีเป็นครู

จากข้อความหรือยุติข้างต้นนี้ ข้อสรุปที่เกิดขึ้นสามารถกล่าวได้ว่าเป็นข้อสรุปที่สมเหตุสมผล ความสมเหตุสมผลของยุติข้างต้น อยู่ตรงที่ข้อสรุปไม่เกินข้ออ้าง และเมื่อตรวจสอบด้วยวิธีนิรนัยชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ปรตถนุমান หรือ ช่วงความคิด (Syllogism) ปรากฏว่ายุตินี้เป็นไปตามกฎทุกประการ กล่าวคือ 1) มี 3 ยุติ ได้แก่ยุติหลัก ยุติรอง และข้อสรุป 2) มี 3 เทอม ได้แก่ เทอมหลัก เทอมรอง และเทอมกลาง 3) เทอมกลางปรากฏในข้อเสนอทั้งสอง 4) เทอมกลางไม่ปรากฏในข้อสรุป 5) เทอมใดที่ไม่กระจายในข้อเสนอ เทอนั้นก็ไม่กระจายในข้อสรุป 6) เมื่อข้อเสนอใดข้อเสนอหนึ่งเป็นยุติบางส่วน ข้อสรุปต้องเป็นยุติบางส่วน 7) เมื่อข้อเสนอใดเป็นปฏิเสธ ข้อสรุปต้องเป็นปฏิเสธ 8) เมื่อข้อเสนอทั้ง 2 เป็นปฏิเสธ ไม่มีข้อสรุปใดถูกต้อง อนึ่ง วิทยา ศักยาภินันท์ (2551: 133) กล่าวว่า อริสโตเติลชื่นชมวิธีนิรนัยมากกว่าวิธีอุปนัย เพราะวิธีนิรนัยของท่าน กล่าวถึงซิลลोजิสม์ มีวิธีการแบบคณิตศาสตร์

โดยสรุป หลักตรรกศาสตร์ของอริสโตเติลเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ช่วยให้การอธิบายและการพิสูจน์ข้อสมมติฐานต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีระเบียบ โดยการใช้เหตุผลและการเชื่อมโยงระหว่างหลักการต่าง ๆ ผ่านช่วงความคิด หรือการวิเคราะห์อย่างมีระบบ นอกจากนี้ยังช่วยให้การตีความข้อมูลเป็นไปอย่างมีเหตุผลและสอดคล้องกับหลักการที่ตั้งขึ้น อนึ่ง การศึกษาในงานวิจัยนี้สามารถใช้หลักของอริสโตเติลในการศึกษาข้อมูลที่มีประสบการณ์จริง เช่น การนำทฤษฎีการสังเกตมาใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นเอกสาร

2. การสำรวจกระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร

การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารเป็นกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารหรือสื่อที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ โดยใช้กระบวนการอุปนัย การเก็บรวบรวมข้อมูลให้ผู้วิจัยเป็นหลัก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างความหมาย และใช้วิธีการสร้างข้อสรุปจากข้อมูลจำนวนหนึ่ง ซึ่งมักไม่ใช้สถิติในการวิเคราะห์ แต่ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เช่น การจำแนกชนิดข้อมูล การวิเคราะห์ส่วนประกอบ และการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเอกสารมีกระบวนการวิจัย คือ

2.1 กำหนดปัญหาวิจัย โดยระบุคำถามหรือปัญหาที่ต้องการวิจัยหรือศึกษา

2.2 ทบทวนวรรณกรรม เป็นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อมูลพื้นฐาน กล่าวคือ การทบทวนวรรณกรรมต้องอาศัยการทบทวนอย่างเป็นระบบและต้องแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัยหรือคำสำคัญของวัตถุประสงค์ เพื่อสนับสนุนสิ่งที่ผู้วิจัยกำลังค้นหาหรือต้องการพิสูจน์เป็นสิ่งที่ยังไม่มีการศึกษามาก่อน ดังที่ ชัยเสฏฐ์ พรหมศร (2557: 14-15) กล่าวว่า การทบทวนวรรณกรรมเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานทางวิชาการที่ผ่านมาเพื่อใช้ในการพัฒนางานใหม่โดยเนื้อหาของวรรณกรรมที่ทบทวนต้องมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และคำถามของการวิจัย และ/หรือ โจทย์วิจัยที่กำหนด เพื่อให้นักวิจัยมีความรอบรู้ในเรื่องนั้นมากขึ้น การทบทวนวรรณกรรมประกอบด้วย 3 องค์ประกอบพื้นฐาน คือ บทนำ เนื้อหา และสรุป กล่าวคือ

2.3 บทนำหรือข้อมูลพื้นฐานจะอธิบายบริบทกว้าง ๆ หรือหลักการ (Concepts) เช่น การนิยามศัพท์ สรุปการนิยามศัพท์ นอกจากนี้ควรมีการแนะนำ อธิบายการจัดระเบียบ/ลำดับของหัวข้อที่กล่าวถึงและขอบเขตที่ศึกษา

2.4 เนื้อหา (Content) ประกอบด้วยการอภิปรายเกี่ยวกับแหล่งข้อมูล การวิเคราะห์วรรณกรรมตามธีม(Theme) หรือหัวข้อหลายๆ เรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัย เช่น แนวคิด ทฤษฎี หรือ หลักธรรม ในการอธิบายต้องมีการอ้างอิงหลักฐานสนับสนุนทั้งปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ถ้าเป็นหลักธรรมก็ต้องอ้างอิงหลักฐานจากคัมภีร์ศาสนา ซึ่งอาจมีแบ่งหัวข้อย่อย ผู้เขียนสามารถเขียนการทบทวนวรรณกรรมทีละส่วนได้ แต่ต้องมั่นใจว่าได้อ่านทั้งหมดเพื่อตรวจสอบว่ามีเชื่อมโยงกันและพรรณนา "เรื่องราว" ได้อย่างสอดคล้องกัน

2.5 สรุป (Conclusion) ควรระบุช่องว่างหรือปัญหาในงานวิจัยที่มีอยู่และอธิบายว่าการวิจัยนี้สามารถจัดการกับช่องว่างเหล่านี้หรือเสริมสร้างงานวิจัยที่มีอยู่ได้อย่างไร ผู้วิจัยให้เหตุผลทำไมจึงต้องวิจัย และจะทำอย่างไร

2.6 วิธีการวิจัย มีกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต หรือการวิเคราะห์เอกสาร

2.7 เก็บรวบรวมข้อมูล ต้องดำเนินการเก็บข้อมูลตามวิธีที่กำหนดไว้

2.8 วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อสรุปผลและตีความข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมที่เป็นเอกสาร ทั้งแนวคิด ทฤษฎี หรือหลักการ ที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กัน (Overlap) ตามประเด็นที่ตั้งขึ้นและถ้ามีการสัมภาษณ์ ก็ให้นำมาบูรณาการด้วยกัน ในที่สุดนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่หรือรูปแบบ (Model) และถ้าออกแบบวิธีวิจัยเชิงการวิจัยและพัฒนา (R&D) เมื่อวิเคราะห์ได้องค์ความรู้ใหม่แล้วก็นำไปทดลองใช้และเมื่อใช้แล้ว สามารถปรับปรุงให้องค์ความรู้ใหม่สมบูรณ์ต่อไป

2.9 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ด้วยการนำเสนอผลการวิจัยและอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารเป็นกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางปรัชญาหรือศาสนา เพื่อทำความเข้าใจและตีความข้อมูลเอกสาร ถ้าหัวข้อวิจัยสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม มีการสัมภาษณ์ ก็นำข้อมูลทั้งสองแหล่งมาวิเคราะห์ บูรณาการ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ อนึ่ง การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารทางปรัชญาและศาสนา หลักฐานอ้างอิงที่เหมาะสมในสาขานี้ คือ ข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เช่น คัมภีร์ศาสนา พระไตรปิฎก ไบเบิล คัมภีร์กุรอาน งานเขียนของนักปรัชญา เช่น งานของเพลโต อริสโตเติล คานท์ บทความวิจัยและวรรณกรรมวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาและศาสนา

3. การประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส, เพลโต และอริสโตเติลในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร

การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารนำหลักการการแสวงหาความรู้ของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร โดยหลักการ ดังนี้

3.1 โสกราตีส

การนำญาณวิทยาของโสกราตีสเป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญกับการตั้งคำถามจะช่วยทำให้การวิจัยมีความละเอียดและวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นี่คือการวิเคราะห์ที่สามารถทำได้ในแต่ละขั้นตอน

1) การถามคำถามเกี่ยวกับความหมาย ความเชื่อมโยง หรือข้อสรุปที่ได้จากแหล่งข้อมูล โดยวิธีนี้ช่วยให้นักวิจัยสามารถเปิดมุมมองใหม่ๆ และทบทวนข้อคิดเห็นต่างๆ ที่มีอยู่ในเอกสารนั้นได้ นักวิจัยอาจถามคำถาม เช่น "โสกราตีสต้องการให้เราคิดอย่างไรเกี่ยวกับการเรียนรู้?" หรือ "แนวคิดการถามคำถามของโสกราตีสมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนในปัจจุบันอย่างไร?" อนึ่ง หลักการแสวงหาความรู้ของโสกราตีส เป้าหมายเพื่อการกระตุ้นให้เกิดการพิจารณา และวิจารณ์ โดยการตั้งคำถาม เพื่อให้บุคคลนั้นๆ สงสัยและค้นหาคำตอบที่ถูกต้อง เช่น เราควรเชื่อถือสิ่งที่กล่าวถึงในวรรณกรรมอย่างไร? คำกล่าวต่างๆ ในงานวิจัยมีหลักฐานสนับสนุนหรือไม่? ความเข้าใจในเนื้อหาที่มีความสมบูรณ์หรือไม่? การค้นหาความหมายในแต่ละงานวิจัยที่ทบทวน โดยไม่ยึดติดเพียงข้อสรุปที่เสนอโดยผู้เขียน

แต่ละคน แต่จะตั้งคำถามว่าข้อสรุปเหล่านั้นมีมุมมองที่สมบูรณ์และเป็นกลางหรือไม่? การอ้างอิงต่างๆ มีความชัดเจนและไม่ลำเอียงหรือไม่? “ข้อมูลในเอกสารเหล่านี้สามารถนำไปใช้อย่างไรในบริบทที่แตกต่างกัน” หรือ “ทฤษฎีนี้ยังคงสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันหรือไม่” ซึ่งเป็นการท้าทายให้เกิดการขุดค้นและการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งขึ้น แม้การศึกษาเอกสารต่างๆ ก็สามารถให้การขุดค้นนี้เพื่อหาความหมายที่ซ่อนอยู่ภายใต้ข้อมูลหรือทฤษฎีต่างๆ ที่นำเสนอ

2) การตั้งคำถามการอภิปรายผลการวิจัยแล้วมองไปที่ทฤษฎีหรือแนวคิดที่ได้พบทวนผลการวิจัยที่ได้รับต่างจากทฤษฎี แนวคิดอย่างไร ผลวิจัยที่ได้มีอะไรใหม่กว่างานวิจัยเดิมในอดีต กรณีตัวอย่าง การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารเรื่องค้นหาตามแนวพระพุทธศาสนา โดยนักวิจัยอาจใช้หลักการทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ ใช้ความรู้ของโสกราตีสในการตั้งคำถามว่า ค้นหาในพระพุทธศาสนากับทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์เหมือนหรือต่างกันอย่างไร? เพื่อสร้างความคิดใหม่ๆ และนำมาซึ่งการค้นหาคำความจริงที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับเรื่องค้นหา การใช้หลักการนี้สามารถช่วยค้นพบคำตอบหรือมุมมองใหม่ๆ ที่อาจจะถูกมองข้ามไปในการศึกษาก่อนหน้านี้

3) การอภิปรายผล โสกราตีสจะนำมาใช้ในการตั้งคำถามและการวิพากษ์ผลลัพธ์ที่ได้ โดยไม่เพียงพยายามยืนยันสิ่งที่พบในงานวิจัยต่างๆ แต่จะใช้คำถามที่ทำให้สามารถมองเห็นมุมมองต่างๆ ได้ เช่น คำถามที่เกิดขึ้นจากผลที่ได้จากการวิจัยสามารถอธิบายได้อย่างไร? การตีความผลมีมุมมองที่หลากหลายหรือไม่? หากมีข้อขัดแย้งในผลลัพธ์ จะมีคำอธิบายอย่างไร? การตั้งข้อสงสัยคำตอบที่ได้จากผลการวิจัยสามารถถูกทดสอบหรือถูกตั้งคำถามใหม่ได้หรือไม่? ผลลัพธ์เหล่านั้นอาจมีข้อจำกัดหรือการตีความที่ผิดพลาดได้อย่างไร?

4) การวิเคราะห์ข้อมูล โสกราตีสใช้วิธีการสำรวจและตั้งคำถามกับข้อมูลที่ได้มา เช่น ข้อมูลที่ได้รับสามารถทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ๆ ได้หรือไม่? ข้อมูลนั้นมีการตีความที่หลากหลายหรือไม่? การแปลความหมายจากข้อมูลนั้นอาจมีความหลากหลายตามมุมมองหรือประสบการณ์ของผู้วิจัยหรือไม่? ข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่างๆ มีความน่าเชื่อถือเพียงใด? ข้อมูลเหล่านั้นมาจากแหล่งที่มีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือไม่?

5) การนำไปสู่การพัฒนาและการหาคำตอบ การใช้ญาณวิทยาโสกราตีสยังช่วยในการพัฒนาแนวทางการวิจัยในอนาคต โดยการตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่ยังไม่ได้รับคำตอบ หรือการหาคำตอบใหม่ๆ ที่สามารถช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในปัญหาที่กำลังศึกษา เช่น การตั้งคำถามใหม่ คำถามใดที่ยังคงเปิดกว้างในงานวิจัยที่ศึกษา? การวิจัยในอนาคตสามารถช่วยตอบคำถามเหล่านั้นได้หรือไม่? และเราสามารถหาวิธีการใหม่ๆ ในการศึกษาข้อมูลได้อย่างไร? การใช้คำถามเพื่อการพัฒนา การตั้งคำถามสามารถนำไปสู่แนวทางการวิจัยที่ลึกซึ้งและสร้างสรรค์มากขึ้น เช่น การใช้มุมมองหรือทฤษฎีที่แตกต่างในการศึกษา หรือการสำรวจมิติใหม่ ๆ ที่ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง

โดยสรุป การประยุกต์ใช้หลักการแสวงหาความรู้ของโสกราตีสในงานวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารสามารถช่วยให้การวิจัยเกิดการพิจารณาและวิจารณ์ข้อมูลอย่างลึกซึ้ง โดยการตั้งคำถามที่ท้าทายและการขุดค้นความหมายที่ซ่อนอยู่ในเอกสารที่ศึกษา การใช้กระบวนการนี้ช่วยกระตุ้นการคิดเชิงลึกและการค้นหาคำตอบใหม่ๆ และช่วยให้การค้นหาคำตอบเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง และเต็มไปด้วยการตั้งคำถามอย่างต่อเนื่อง

3.2 เพลโต

การนำญาณวิทยาของเพลโตจะมุ่งเน้นไปที่การพิจารณาความจริงที่อยู่นอกเหนือจากโลกทางกายภาพและเป็นไปในเชิงนามธรรมโดยเพลโตเน้นการแสวงหาความรู้ที่เกิดจากการใช้เหตุผลและการพิจารณาในระดับเชิงปรัชญา รวมทั้งการมองเห็นโลกตามที่มัน "เป็นจริง" ผ่านการเข้าใจในอุดมคติ (Forms or Ideas) ที่เป็นต้นแบบที่สมบูรณ์ในทุกสิ่ง การใช้แนวคิดเหล่านี้ในการวิจัยจะช่วยให้สามารถมองข้อมูลและผลลัพธ์ในเชิงลึกโดยไม่เพียงแต่การยึดติดกับข้อเท็จจริงที่มองเห็นได้จากประสบการณ์เท่านั้น แต่ยังพิจารณาความจริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังสิ่งเหล่านั้น เพลโตมีหลักการแสวงหาความรู้ที่มองว่าความรู้ที่แท้จริงไม่ใช่เพียงการรับรู้จากประสาทสัมผัส แต่เป็นความรู้ที่มาจาก การเข้าใจความจริงในระดับที่สูงขึ้น ผ่านกระบวนการคิดเชิงปรัชญาและการใช้เหตุผล ที่เขาเรียกว่า "วิภาษวิธี" (Dialectic)

1) การทบทวนวรรณกรรมภายใต้แนวคิดทางญาณวิทยาของเพลโต จะไม่จำกัดแค่การรวบรวมข้อเท็จจริงหรือการอ่านงานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบัน แต่จะมุ่งเน้นการค้นหาคำตอบที่อยู่ในระดับสูงสุดของอุดมคติ โดยการใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับ "โลกของอุดมคติ" ที่เพลโตเสนอการมองผ่านมุมมองของอุดมคติ (Theory of Forms) จะเน้นการค้นหาคำตอบที่อยู่นอกเหนือหรือแนวคิดที่มีอยู่ในงานวิจัยต่างๆ โดยพิจารณาอย่างลึกซึ้งว่าแนวคิดเหล่านั้นสะท้อนหรือไม่สะท้อนกับอุดมคติที่สมบูรณ์แบบและบริสุทธิ์ตามแนวคิดของเพลโต เช่น ถ้าการวิจัยหนึ่งกล่าวถึงแนวคิดกับความเป็นธรรม การทบทวนอาจตั้งคำถามว่าแนวคิดนั้นสะท้อนถึง "อุดมคติของความเป็นธรรม" ที่เพลโตได้กล่าวถึงหรือไม่ เมื่อทบทวนงานวิจัยที่มีอยู่ นักวิจัยอาจใช้หลักการของเพลโตในการวิพากษ์วิจารณ์ เช่น การถามว่า "ข้อมูลที่นำเสนอสะท้อนถึงความจริงที่สมบูรณ์หรือไม่?" หรือ "มีอะไรที่ขาดหายไปจากการเข้าใจในอุดมคติของเรื่องนี้?"

2) การตีความ เน้นการใช้เหตุผลเชิงวิพากษ์และการวิเคราะห์ที่สะท้อนมุมมองที่หลากหลาย กล่าวคือ การวิเคราะห์ไม่เพียงแต่การสรุปเนื้อหา ต้องมองความหมายที่ลึกซึ้งและความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดต่างๆ ซึ่งจะทำให้สามารถสร้างทฤษฎีหรือกรอบคิดใหม่ได้จากการศึกษาวรรณกรรมที่มีอยู่แล้ว และช่วยพัฒนาทักษะการคิด เช่น งานวิจัยหรือบทความตามหลักการของเพลโต เราอาจมองเห็นข้อบกพร่องหรือความขัดแย้งในแนวคิดต่างๆ ในงานวิจัยที่พบในเอกสาร เพื่อช่วยในการแสวงหาความรู้ใหม่

ตามทฤษฎี "รูปแบบ" (Forms) เพลโตเชื่อว่าโลกที่มองเห็นเป็นเพียงเงาของโลกที่สมบูรณ์แบบที่ไม่สามารถมองเห็นได้ การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารอาจนำแนวคิดนี้มาใช้ในการวิเคราะห์เอกสารที่อาจไม่ได้แสดงข้อมูลทั้งหมดหรือไม่สามารถเข้าถึงสาระสำคัญได้ในทันที การค้นหาความจริงหรือข้อมูลที่อยู่เบื้องหลังเอกสารนั้นจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญ การใช้หลักการแสวงหาความรู้ของเพลโตอาจทำให้การตีความเอกสารซับซ้อนเกินไป โดยอาจทำให้เกิดการตีความที่หลากหลายหรือแตกต่างกันไป ซึ่งอาจทำให้ยากต่อการสรุปผลที่ชัดเจน มีการตีความอาจเป็นอัตวิสัย หากเอกสารที่ใช้ไม่มีความครบถ้วนหรือไม่เป็นปัจจุบัน ก็อาจจะเป็นข้อจำกัดในการแสวงหาความรู้จากเอกสารนั้น

3) การวิเคราะห์ข้อมูล เกี่ยวข้องกับการค้นหาความจริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังข้อมูลที่ปรากฏในโลกภายนอก โดยจะใช้การคิดในเชิงนามธรรมและเหตุผลในการตีความข้อมูล มุ่งเน้นไปที่การเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ กับ "อุดมคติ" หรือแบบจำลองที่สมบูรณ์ของสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจรวมถึงการใช้ตรรกะในการพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูลกับอุดมคติที่กล่าวถึงในทฤษฎีต่างๆ การตีความข้อมูลจากมุมมองนี้จะไม่ยึดติดกับการรับรู้จากประสบการณ์เท่านั้น แต่จะพิจารณาถึงความหมายเชิงปรัชญาที่ลึกกว่า จะใช้เหตุผลในการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ เข้ากับ "รูปแบบ" ที่เพลโตกล่าวถึง เช่น การค้นหาความจริงจากข้อมูลในระดับนามธรรม ไม่เพียงแต่ในแง่ของข้อเท็จจริงที่มองเห็นในโลกแห่งประสบการณ์ แต่ยังพิจารณาถึงสิ่งที่อาจเป็นภาพลวงตาและความไม่สมบูรณ์ในข้อมูลที่มี เพลโตให้ความสำคัญกับ ตรรกะ (Logic) ในการค้นหาความรู้ ดังนั้น การวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องคำนึงถึงการใช้ตรรกะที่มีหลักการ ในการตรวจสอบความเชื่อมโยงของข้อมูล เช่น การใช้อุปนัย (Induction) หรือ นิรนัย (Deduction) เพื่อตีความข้อมูล

4) การอภิปรายผล เพลโตจะเน้นการมองผลลัพธ์ที่ได้จากมุมมองที่เป็นนามธรรมและพิจารณาความจริงในระดับที่สูงกว่าข้อเท็จจริงที่ปรากฏในโลกภายนอก ผลลัพธ์เหล่านั้นสะท้อนถึง "อุดมคติ" ของความรู้หรือไม่ เช่น ถ้าผลการวิจัยการศึกษา การอภิปรายมองว่า "การศึกษา" ที่กล่าวถึงในงานวิจัยนั้นสอดคล้องกับอุดมคติของการศึกษาที่เพลโตกล่าวหรือไม่ เพลโตเน้นการตั้งคำถามเกี่ยวกับความจริงที่ไม่ใช่แค่สิ่งที่ปรากฏในโลกของประสบการณ์ แต่เกี่ยวข้องกับความรู้ที่มาจากโลกของอุดมคติ ดังนั้น ในระหว่างการอภิปรายผล นักวิจัยอาจถามคำถามเชิงปรัชญา เช่น "สิ่งที่เรามองเห็นเป็นเพียงภาพลวงตาหรือไม่?" หรือ "ผลการวิจัยนี้สะท้อนถึงความจริงที่แท้จริงหรือไม่?"

5) การนำไปสู่การพัฒนาและการหาคำตอบ ในแนวทางของเพลโต การพัฒนาความรู้ไม่เพียงแต่การหาคำตอบที่สอดคล้องกับสิ่งที่เรามองเห็น แต่ยังเป็นการแสวงหาความรู้ที่แท้จริงซึ่งอยู่เหนือกว่าประสบการณ์ทางกายภาพ การเปิดโอกาสให้เกิดการสะท้อนกลับ นักวิจัยอาจใช้หลักการของเพลโตในการตั้งคำถามเกี่ยวกับการศึกษาในทุกๆ ขั้นตอน โดยพิจารณาว่าผลลัพธ์และข้อมูลที่ได้มาเป็นเพียงแค่ภาพสะท้อนจากโลกของประสบการณ์หรือไม่ หรือเป็นการแสดงออกของความรู้ที่แท้จริงที่เกิดจากการเข้าใจในอุดมคติ การวิจัยที่ใช้แนวทางของเพลโตสามารถช่วยให้ค้นพบแนวทางใหม่ในการ

วิจัยเรื่องต่างๆ โดยมองความรู้ในมุมมองที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพื่อการพัฒนาแนวคิดใหม่ๆ ที่เชื่อมโยงกับอุดมคติหรือแบบจำลองที่สมบูรณ์ที่นำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีหรือกรอบแนวคิดใหม่ในอนาคต

โดยสรุป การใช้ญาณวิทยาของเพลโตสามารถเข้าใจและวิเคราะห์เอกสารได้อย่างลึกซึ้ง จะเน้นที่การค้นหาความรู้ที่อยู่นอกเหนือจากสิ่งที่มองเห็นได้ในโลกทางกายภาพ โดยมุ่งเน้นการเข้าใจในระดับเชิงนามธรรมและการค้นหาความจริงที่สมบูรณ์ผ่านการใช้เหตุผลและการพิจารณาเชิงปรัชญา แนวทางนี้จะช่วยให้การวิจัยมีความลึกซึ้งและมองเห็นความจริงในมุมมองที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

3.3 อริสโตเติล

การนำญาณวิทยาอริสโตเติลมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจะเน้นหนักด้านการสังเกต การใช้เหตุผลเชิงตรรกะ ความสมดุลระหว่างการรับรู้ทางประสบการณ์ และการใช้เหตุผลในกระบวนการสืบค้นความรู้ ดังนี้

1) การทบทวนวรรณกรรม อริสโตเติลเน้นการรวบรวมและประเมินข้อมูลอย่างมีระเบียบ โดยอิงตามหลักการเชิงประจักษ์ (Empiricism) และใช้เหตุผลเชิงตรรกะในการวิเคราะห์แหล่งข้อมูลต่างๆ การทบทวนวรรณกรรมจะเน้นการสังเกตและการรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยก่อนหน้าอย่างเป็นระเบียบ เพื่อสรุปความรู้และข้อเท็จจริงที่มีการพิสูจน์แล้วจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ มีการใช้เหตุผล (Logic) การวิเคราะห์และเชื่อมโยงเนื้อหาของวรรณกรรมต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยเน้นการใช้ตรรกะ (Syllogism) ในการสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่มีอยู่ เช่น การใช้เหตุผลที่เป็นระบบในการเลือกงานวิจัยที่มีคุณค่ามากที่สุดในการทบทวน จัดประเภทข้อมูลชัดเจนตามลักษณะการศึกษา เช่น ทฤษฎีหรือแนวทางที่ยอมรับในสาขาวิชานั้นๆ เพื่อให้การทบทวนมีความชัดเจนและเป็นระเบียบ

2) การวิเคราะห์ข้อมูล อริสโตเติลจะเน้นการสังเกตและการใช้เหตุผลในการแยกแยะข้อมูลที่ได้ออกอย่างมีระเบียบและเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ ในลักษณะที่มีเหตุผลและเป็นระบบ การจัดระเบียบและแบ่งแยกข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจน โดยการใช้การจัดประเภทที่เป็นตรรกะ เช่น การใช้หลักการจำแนกประเภท (Types) ในการจัดระเบียบข้อมูล ใช้เหตุผลในการตีความข้อมูลที่มีอยู่ โดยการตรวจสอบความสอดคล้องและความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลที่มีอยู่ เพื่อให้สามารถสรุปผลได้อย่างถูกต้อง เช่น การใช้ตรรกะอุปนัย หรือตรรกะนิรนัย ในการเชื่อมโยงข้อมูลที่แตกต่างกัน ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องมีความเป็นจริงและสามารถตรวจสอบได้จากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ การใช้หลักฐานเชิงประจักษ์จะเป็นการยืนยันความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของการวิเคราะห์ข้อมูล

3) การอภิปรายผล การนำเหตุผลมาใช้เป็นส่วนสำคัญในการวิเคราะห์ข้อสรุปจากงานวิจัยต่างๆ และสร้างความเข้าใจที่มีเหตุผลและเป็นระบบ มีการตีความข้อมูล ใช้เหตุผลและการวิเคราะห์เชิงตรรกะในการตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งทำให้การอภิปรายมีลักษณะที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอนของเหตุและผล เช่น การใช้เหตุผลอุปนัย หรือการใช้เหตุผลนิรนัย ในการเชื่อมโยงข้อเท็จจริงต่างๆ การอภิปรายผลจะเน้นการวิพากษ์ผลลัพธ์งานวิจัยโดยใช้เหตุผลที่

ยอมรับกัน เช่น การเปรียบเทียบข้อสรุปของงานวิจัยต่างๆ และการหาจุดที่สามารถปรับปรุงหรือพัฒนาให้ดีขึ้นได้ อริสโตเติลเน้นการใช้ข้อเท็จจริงที่สามารถพิสูจน์ได้จากการสังเกตและประสบการณ์ ดังนั้น ในการอภิปรายผล นักวิจัยต้องสามารถยืนยันผลลัพธ์ด้วยหลักฐานที่มีอยู่และการอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ

4) การนำไปสู่การพัฒนาและการหาคำตอบ อริสโตเติลมีความเชื่อว่า การเรียนรู้และความรู้ เป็นกระบวนการที่ต้องผ่านการปฏิบัติและการพิสูจน์ ดังนั้น การนำญาณวิทยาอริสโตเติลมาใช้ในการวิจัยจะช่วยให้สามารถพัฒนาความรู้และแนวทางในการศึกษาใหม่ๆ ได้ เช่น การทบทวนและปรับปรุงคำถามการวิจัย การใช้เหตุผลและการพิสูจน์ในการวิจัยจะช่วยให้ นักวิจัยสามารถปรับปรุงคำถามการวิจัยหรือกรอบแนวคิดใหม่ๆ โดยอิงจากข้อเท็จจริงที่สามารถตรวจสอบได้ การพัฒนาทฤษฎีใหม่ๆ การใช้เหตุผลเชิงตรรกะในการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลจะช่วยให้สามารถพัฒนาทฤษฎีหรือแนวคิดใหม่ๆ ที่สามารถอธิบายหรือขยายความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาที่ศึกษาได้

โดยสรุป การประยุกต์ใช้หลักการของอริสโตเติล นักวิจัยสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบด้วยการใช้เหตุผลและตรรกะในการตีความข้อมูล การสังเกตเชิงประจักษ์ในการประเมินและเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ การพิจารณาข้อสรุปจะต้องมีหลักฐานที่เชื่อถือได้ และสามารถพิสูจน์ได้จากการสังเกตและประสบการณ์จริง ทั้งนี้การใช้ตรรกะในทุกขั้นตอนจะช่วยให้การวิจัยมีความน่าเชื่อถือและเป็นวิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร มีผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลช่วยให้การตีความข้อมูลมีความรอบคอบและมีความเป็นระบบมากยิ่งขึ้นสอดคล้องกับเอกสารของ Martinich (1996) ได้เขียนหนังสือเรื่อง Philosophical Writing ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเขียนเรียงความทางปรัชญา ตรรกศาสตร์ การอ้างเหตุผล การวิเคราะห์การเขียนแนวปรัชญาและงานวิจัย แต่งานวิจัยนี้เน้นแนวคิดและทฤษฎีญาณวิทยาของโสกราตีส ใช้วิธีการตั้งคำถามและการสนทนาเพื่อค้นหาความจริงและเข้าใจตัวเอง โดยเชื่อว่าความรู้เกิดจากการเข้าใจตัวเองและการตั้งคำถามอย่างมีวิจรรณญาณซึ่งสามารถปรับใช้ในกระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น ส่วนหลักการเพลโต ช่วยให้การวิเคราะห์ไม่เพียงแค่อธิบายเนื้อหา แต่จะทำให้เรามองเห็นความหมายที่ลึกซึ้งและความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดต่างๆ โดยใช้กระบวนการเชิงปรัชญาในการเปรียบเทียบและตีความข้อความในเอกสารต่างๆ เช่น งานวิจัยหรือบทความต่างๆ ตามหลักการของเพลโต เราอาจมองเห็นข้อบกพร่องหรือความขัดแย้งในแนวคิดหรือทฤษฎีต่างๆ ดังเช่นในการ

ทบทวนวรรณกรรม การเลือกเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือและทำการวิเคราะห์เชิงลึกเพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลต่างๆ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Gergen(2009) ได้วิจัยเรื่อง *Social Constructionism: Reflections on Constructionism and Qualitative Research* ผลการวิจัยพบว่าแนวทางในการใช้ทฤษฎีการสร้างสรรคสังคมมองว่าความรู้ไม่ได้เป็นสิ่งที่ตายตัว แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการร่วมกันในสังคม ส่วนผลการวิจัยงานนี้ ได้ช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับการตีความข้อมูลและการสร้างความรู้ในการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นเอกสารจากแนวคิดของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล

อนึ่ง อริสโตเติลมักใช้ตรรกะนิรนัยและอุปนัยหาข้อสรุปจากข้อเท็จจริงและหลักฐานในการศึกษา ในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร นักวิจัยสามารถใช้ตรรกะเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลจากเอกสารต่างๆ และหาความสัมพันธ์หรือแนวโน้มที่สามารถนำมาสร้างข้อสรุป ดังเช่น เมื่อทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีในห้องเรียน นักวิจัยสามารถใช้การวิเคราะห์เชิงตรรกะเพื่อเชื่อมโยงผลลัพธ์จากการศึกษาต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว เพื่อนำมาสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับประเด็นที่สนใจ

2. สสำรวจกระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร เป็นการสำรวจข้อมูลหรือการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ มาประมวลผลเพื่อให้ได้ความรู้ที่สมบูรณ์และครอบคลุม ทำการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ครอบคลุม การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การวิเคราะห์และการตีความ ซึ่งสอดคล้องหนังสือของสุภางค์ จันทวานิช (2549: 125-126) การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่องการตีความข้อมูล และการนำมาประมวลผลเพื่อหาความสัมพันธ์หรือแนวโน้มใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยมีการศึกษา และงานวิจัยนั้น ต้องมีเอกภาพ สัมพันธภาพ และสารัตถภาพ และอริสโตเติลมีแนวทางในการตั้งคำถามและวิพากษ์วิจารณ์ ในการศึกษาความจริงหรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร นักวิจัยควรตั้งคำถามกับข้อมูลที่ได้รับ และวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้นอย่างละเอียดเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่มีความหมาย เช่น การตั้งคำถามเกี่ยวกับทฤษฎีที่ใช้อธิบาย และวิจารณ์ทฤษฎีเหล่านั้น

3. การประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล พบว่า การนำญาณวิทยาของอริสโตเติลมาประยุกต์ใช้จะช่วยในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลที่มีอยู่ และใช้หลักการเชิงตรรกะและเหตุผลในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งทำให้ข้อสรุปมีความน่าเชื่อถือ และช่วยในการสังเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อให้ได้มุมมองที่ครอบคลุมและหลากหลาย แต่ก็มีข้อจำกัดที่การพึ่งพาข้อมูลจากเอกสารอาจทำให้การศึกษามีขีดจำกัดในบางกรณี เช่น การขาดข้อมูลที่ทันสมัยหรือหลากหลาย รวมทั้งการใช้ตรรกะอาจนำไปสู่การตีความที่มีอคติ หากไม่ระมัดระวังในการเลือกแหล่งข้อมูล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Gergen & Gergen ที่วิจัยเรื่อง *Constructing the Self in a Changing World* ผลการวิจัยพบว่า การสร้างตัวตนและความรู้ในมุมมองของการสร้างสังคม โดยยกตัวอย่างการ

วิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตีความข้อมูลและการเข้าใจตัวตนในสังคม ซึ่งต่างจากผลการวิจัยเรื่องนี้ตรงที่ การประยุกต์ใช้การสร้างตัวตนในกระบวนการตีความข้อมูลเชิงคุณภาพที่เกี่ยวข้องกับเอกสารสามารถ เป็นช่องทางในการขยายกรอบทฤษฎีญาณวิทยาของนักปรัชญาในงานวิจัยนี้ กล่าวได้ว่า ญาณวิทยา ของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติลสามารถช่วยเข้าถึงวิธีการค้นหาความรู้ และกระบวนการรับรู้ ใน สถานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

โสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล มีบทบาทสำคัญและมีคุณูปการอันยิ่งใหญ่ต่อวงการ ปรัชญาตะวันตก เพราะได้วางรากฐานแนวคิด ทฤษฎีและวิธีการในการเสนอทฤษฎีต่อเรื่องราวต่างๆ ทั้งเรื่องปรัชญา สังคม วิทยาศาสตร์ ตลอดถึงศาสตร์ประยุกต์อื่นๆ โสกราตีสได้เสนอหลักการดำเนิน ชีวิตเป็นแบบอย่างของนักปราชญ์อื่นๆ การแสวงหาความรู้ของโสกราตีสสามารถประยุกต์ใช้ในการวิจัย แบบคุณภาพเชิงเอกสาร เช่น ใช้วิธีการถาม-ตอบ กระตุ้นให้แสดงความรู้ที่มีอยู่แล้วในตัวแสดงออกมา ส่วนเพลโตได้เสนอทั้งทฤษฎีและวิธีปฏิบัติ ผ่านแนวคิดเรื่องโลกแบบ ไม่ยอมรับโลกแห่งประสาทสัมผัส ส่วนอริสโตเติลใช้ตรรกอุปนัยและนิรนัย ซึ่งเป็นหลักการแสวงหาความรู้หรือวิจัยแบบคุณภาพและ ปริมาณที่ใช้ในยุคปัจจุบันนี้ รวมทั้งการวิเคราะห์เชิงระบบและได้แสดงให้เห็นจิตวิญญาณของความเป็น นักวิชาการสร้างองค์ความรู้ให้แก่มวลมนุษยชาติอย่างยากที่จะหาผู้ใดมาเปรียบเทียบกับได้ การวิจัยแบบ คุณภาพเชิงเอกสารเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เช่น คัมภีร์ หนังสือ บทความ งานวิจัย รายงาน เพื่อค้นหาความรู้หรือข้อมูลที่ต้องการ และเป็นวิธีการที่ใช้ในการศึกษาของศาสตร์ต่างๆซึ่งยัง ต้องการคำตอบด้วยวิธีวิจัย เช่น ความถูกต้องของเอกสาร ข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล การตีความ และการเลือกเอกสาร ส่วนข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป 1) วิจัยเชิงเปรียบเทียบทฤษฎีญาณวิทยา ของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติลกับทฤษฎีของนักปรัชญาสมัยใหม่ 2) การศึกษาเกี่ยวกับการใช้ วิธีการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารในสาขาต่างๆ เช่น สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา 3) วิเคราะห์การ ประยุกต์ใช้ตรรกนิรนัย ตรรกอุปนัย และตรรกสัญลักษณ์เพื่อการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร

เอกสารอ้างอิง

- ชัยเสฏฐ์ พรหมศร. (2557). "แนวทางการทบทวนวรรณกรรมสำหรับงานวิทยานิพนธ์ ระดับ บัณฑิตศึกษา", *วารสารนักบริหาร*, ปีที่ 34, (ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2557): 14-15.
- เดือน คำดี. (2567). *ความคิด ทฤษฎีและปรัชญาตะวันตก*. กรุงเทพฯ: ศูนย์เรียนรู้ การผลิตและ จัดการธุรกิจดิจิทัล.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2514). *ปรัชญากรีก*. แปล. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

- วิทยา ศักยภินันท์. (2551). *ตรรกศาสตร์: ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สุภางค์ จันทวานิช. (2549). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสกราตีส. (2523). *โสกราตีส: บุคลิกลักษณะ ประวัติและปรัชญา*. เพลโต แต่ง ส.ศิวรักษ์ แปล. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- จันวา ศรีประโมง. (2562). *ฝันร้ายของโสเครตีสและฝันร้ายของพ่อแม่สมัยใหม่กับลูกหลานแห่งยุค เครือข่ายสังคม*. เข้าถึงได้จาก http://www.eng.mut.ac.th/article_detail.php?id=84 . 19 ธันวาคม 2567.
- Aristotle. (350 BC). (1908). *Nicomachean Ethics*. Translated by W. D. Ross. United Kingdom: Oxford University Press
- Cupi M. I. 1972. *Introduction to Logic*. New York : Harcourt Brace Jovanovich.
- Denzin, N. K., & Y. S. Lincoln. (2005). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Sage Publications.
- Gergen, K. J. (2009). Social Constructionism: Reflections on Constructionism and Qualitative. Research. *Psychol Stud.* (April-June 2012) 57(2): 121-125.
- Keith E. Yandell. (2016). *The Philosophy of Religion: A Critical Introduction*. London: Taylor & Francis Group.
- Martinich, A.P. (1996). *Philosophical Writing*. Second ed. Massachusetts: Blackwell Publishers Inc.
- Plato. (380 BC). (1871). *The Republic*. Translated by Benjamin Jowett. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press
- Socrates. (1869)*. Translated by Benjamin Jowett. United Kingdom: Oxford University Press.
- Vaughn, L. (2006). *Writing Philosophy*. New York: Oxford University Press.